

BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ
AVROPA İQTİSADI KOMİSSİYASI

**Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə
Protokolunun Tətbiqinə Dəstək üçün
Sadələşdirilmiş Vəsait**

BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATI
Nyu-York və Cenevrə, 2012

Qeyd

Bu nəşrdə istifadə edilən təsbit və materiallar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Katibliyinin hər hansı ölkənin, şəhərin, yaxud dövlət orqanlarının hüquqi statusuna və ya onların sərhədlərinin delimitasiyasına dair mövqeyini əks etdirmir.

Bu material yalnız məlumat üçün nəzərdə tutulmuşdur və rəsmi hüquqi və ya digər peşəkar məsləhət ehtiva etmir. Müəlliflər bu vəsaitdə əksini tapan məlumatlara əsaslanan fəaliyyətlərə görə məsuliyyət daşıyırlar.

Vəsait heç bir birbaşa və ya dolay təminatlı, həmçinin vaxt məhdudiyyəti, keyfiyyət təminatı və hər hansı bir xüsusi məqsədə uyğunluğu qeyd edilmədən və hüquqi öhdəliklərə uyğun olaraq “olduğu kimi” təqdim olunur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Vəsaitin dəqiqliyinə və tamlığı ilə bağlı hər hansı xüsusi zəmanət və ya bəyanat vermir.

Müəllif hüquqları © Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 2012.

Bütün hüquqlar qorunur. Bu vəsaitdə yer alan materialların heç biri bütövlükdə və ya qismən, vəsait və müəllif hüquqları sahiblərinin razılığı olmadan heç bir formada və ya surət çıxarma, yazılma və ya digər məlumat daşıyıcısı və axtarış sistemindən istifadə daxil olmaqla, heç bir mexaniki və elektron yolla istifadə edilə, köçürülə və ya yayıla bilməz. Müəlliflər bilavasitə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyasının Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolunu imzalamış dövlətlərin istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuş bu vəsaiti hazırlarkən müxtəlif mənbələrdən istifadə etmişlər. Vəsaitdən həmçinin digər maraqlı şəxslər yararlı və müəllif hüquqlarına istinad şərti ilə sitatlardan istifadə edə bilər.

Bu vəsait “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyasının Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolunun Tətbiqinə Dəstək Vəsaitinin” sadələşdirilmiş və qısaldılmış variantıdır.

Bu vəsaitdə, eləcə də Protokolun tətbiqinə dair vəsaitin özündə qeyd edilən şərh, təfsir və qənaətlər vəsaiti hazırlayan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əməkdaşları, məsləhətçiləri və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyinin müşavirlərinə məxsusdur və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının və üzv dövlətlərin mövqeyini əks etdirməyə bilər. Vəsait rəsmi hüquqi və ya digər peşəkar məsləhət ehtiva etmir, əvəzində Protokolu tətbiq edənlərə və ya tətbiqə dəstək verənlərə bələdçilik edir.

Bu vəsait Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi üzrə Konvensiyanın Katibliyi tərəfindən Avstriya, Finlandiya, Hollandiya, Avropa Komissiyası və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının nümayəndələrindən ibarət kiçik redaksiya qrupunun dəstəyi ilə hazırlanmışdır.

ECE/MP.EIA/18

BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ NƏŞRİ

ISSN 1020-4563

Mündəricat:

	Səh.
<i>I Fəsil Giriş</i>	1
1.1 Sadələşdirilmiş Vəsait.....	1
1.2 Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolu	1
1.3 Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə	1
<i>II Fəsil Strateji Ekoloji Qiymətləndirmənin plan və proqramların hazırlanması prosesinə inteqrasiyası</i>	2
2.1 Plan və proqramların hazırlanması, strateji ekoloji qiymətləndirmə və onlar arasındakı əlaqə	2
2.2 Strateji ekoloji qiymətləndirmənin plan və proqramların hazırlanması prosesinə inteqrasiyasına praktiki yanaşmalar	3
<i>III Fəsil Plan və proqramların qiymətləndirməyə ehtiyacının olub-olmadığının müəyyən edilməsi</i>	9
3.1 Əsas müddəalar.....	9
3.2 2 Strateji ekoloji qiymətləndirməyə ehtiyacın olub-olmadığının müəyyən edilməsi üçün istiqamətləndirici məlumat	9
<i>IV Fəsil Plan və proqramların qiymətləndirilməsi</i>	11
4.1 Əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi.....	11
4.2 Ətraf Mühitin mühafizəsi haqqında hesabat	13
4.3 İctimaiyyətin iştirakı	17
4.4 Səlahiyyətli orqanlarla konsultasiyalar	19
4.5 Transsərhəd konsultasiyalar.....	20
4.6 Qərar	21
4.7 Monitoring.....	22
<i>V Fəsil Siyasət və qanunvericilik</i>	24
5.1 Əsas müddəalar.....	24
5.2 Mümkün yanaşmalar	24

Şəkillərin siyahısı

	Səh.
Şəkil 1: Strateji ekoloji qiymətləndirmənin aparılması və plan və ya proqramların hazırlanması ilə bağlı məsələlər	3
Şəkil 2: Plan və ya proqramın strateji ekoloji qiymətləndirməyə ehtiyacı varmı?	10

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: Əhatə dairəsi.....	12
Cədvəl 2: Kontekstin və ilkin məlumatların təhlili.	14
Cədvəl 3: Plan və ya proqramın və ya onun mümkün alternativlərinin hazırlanmasına töhfə	14
Cədvəl 4: Ətraf Mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın hazırlanması.....	16
Cədvəl 5: Məsləhətləşmə.....	17

I Fəsil

Giriş

1.1 Sadələşdirilmiş Vəsait

Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolunun Tətbiqinə Dəstək Vəsaitinin (ECE/MP.EIA/17) bu sadələşdirilmiş variantı Protokolu imzalamış dövlətlərin 2011-ci ilin iyun ayında keçirilmiş iclasının “Vəsaitin Protokolun praktiki tətbiqi məsələsinə diqqət çəkəcək yığcam və sadələşdirilmiş variantının hazırlanması” haqqında qərarına əsasən hazırlanmışdır (ECE/MP.EIA/SEA/2, Qərar I/3, bənd 5).

Sadələşdirilmiş vəsait ilkin vəsaitin qısa və yığcam variantıdır və Protokol və onun praktiki tətbiqi ilə tanışlıq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Sadələşdirilmiş vəsaitin məqsədi Protokol və onun müddəalarını təbliğ etmək, strateji ekoloji qiymətləndirmənin (SEQ) praktiki tətbiqi üzrə bələdçi olmaqdır. Bundan əlavə, sadələşdirilmiş vəsaitin oxucuları Protokol və SEQ haqqında daha ətraflı məlumat almaq məqsədilə ilkin Vəsaiti oxumağa təşviq edəcəyi ümid edilir.

1.2 Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolu

BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının Transsərhəd kontekstində Ətraf mühitə təsirin Qiymətləndirilməsi üzrə Konvensiyasına (Espo Konvensiyası) Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolu 2003-cü ilin may ayında Kiyevdə qəbul olunmuşdur. Protokol 2010-cu ilin iyul ayında qüvvəyə minmişdir, 2012-ci ilin əvvəlinə qədər artıq 22 dövlət və Avropa Birliyi Protokola qoşulmuşdur¹.

Protokol müəyyən planlar, proqramlar və müvafiq hallarda siyasət və qanunvericilik üçün hüquqi tələbləri müəyyənləşdirir. Bu, plan və proqramların başqa bir dövlətin ərazisinə mümkün təsirindən asılı olmayaraq tətbiq olunur.

1.2 Strateji ekoloji qiymətləndirmə

SEQ adətən təklif olunan plan, proqram və digər strateji aktların ekoloji təsirinə təhlil etmək və nəticələrin qərar qəbulu prosesinə inteqrasiyası məqsədilə həyata keçirilən sistemli və təxirəsalınmaz proses kimi tanınır. Bu sadələşdirilmiş vəsait çərçivəsində SEQ termini SEQ Protokoluna uyğun olaraq:

“ Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi və hazırlanması, ictimaiyyətin iştirakının və məsləhətləşmələrin təmin edilməsi, həmçinin plan və ya proqramda ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın və ictimaiyyətin iştirakının, eləcə də məsləhətləşmələrin nəticələrinin nəzərə alınması daxil olmaqla, ətraf mühitə, o cümlədən əhəlinin sağlamlığına təsirlərin nəticələrinin qiymətləndirilməsi ” kimi başa düşülməlidir (Maddə 2, bənd 6).

¹Ratifikasiyaların cari vəziyyəti haqqında mütəmadi olaraq yenilənən informasiyanı Avropa İqtisadi Komissiyasının veb saytındakı Protokol səhifəsindən əldə etmək mümkündür (http://www.unece.org/env/eia/sea_protocol.html)

II Fəsil

Strateji ekoloji qiymətləndirmənin plan və proqramların hazırlanması prosesinə inteqrasiyası

2.1 Plan və proqramların hazırlanması, strateji ekoloji qiymətləndirmə və onlar arasındakı əlaqə

SEQ-in plan və proqramların hazırlanması prosesinə tətbiqinin məqsədi erkən və effektiv məlumatlar təqdim etməklə plan və proqramlar hazırlanarkən ekoloji mülahizələrin dəqiqliklə nəzərə alınmasını təmin etməkdir. (Protokol, Maddə 1 (a)). Protokolun müddəalarına əsasən SEQ plan və proqram layihəsi hazırlanmamışdan əvvəl aparılmalıdır.

SEQ-in plan və ya proqramın hazırlanmasına effektiv təsir mexanizmi olması üçün Protokolda müəyyən edilmiş prosesin plan və proqramların hazırlanması üzrə ümumi göstərişlərlə uzlaşdırılması və ya inteqrasiya edilməsi zəruridir. Plan və proqramların strateji ekoloji qiymətləndirilməsinin aparılması prosesi Protokolun 6-12-ci maddələrində müəyyən edilmişdir. Bu maddələrdə qeyd edilmiş elementləri adətən aşağıda Şəkil 1-də göstəriləndiyi kimi plan və proqramların hazırlanmasındakı müvafiq göstərişlərlə uzlaşdırmaq mümkündür. Lakin bir çox plan və proqram hazırlanması prosesində göstərişlərin belə dəqiq ardıcılığından istifadə edilmir.

Şəkil 1

Plan və proqram hazırlanmasında müvafiq göstərişlər və SEQ

Plan və proqram hazırlanması		SEQ
		Prokola uyğun olaraq (Maddə 5) SEQ-ə ehtiyacın olub olmadığına müəyyənləşdirilməsi
Plan və ya Proqramın əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi	↔	Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın (eləcə də qiymətləndirmənin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi (Maddə 6)
İlkin məlumatların və kontekstin təhlili	↔	Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat <ul style="list-style-type: none"> İlkin məlumatın və kontekstin təhlili Alternativ variantların hazırlanması və müqayisəsinə töhfə Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın tamamlanması (Maddə 7)
Alternativ variantların hazırlanması və müqayisəsi		
Sənədləşmənin aparılması		
Müvafiq qurumlarla və ictimaiyyətlə məsləhətləşmələrin aparılması	↔	Müvafiq qurumlarla və ictimaiyyətlə məsləhətləşmələrin aparılması (Maddə 8 və 9)
Qərar qəbulu	↔	Qərar qəbulu prosesinə zəruri informasiyanın təqdim edilməsi (Maddə 11)
Realizasiya prosesinin ümumi monitorinqi	↔	Realizasiya prosesinin ekoloji monitorinqi

Qeyd: İctimaiyyətin iştirakı, müvafiq qurumlarla və transsərhəd konsultasiyaların aparılması bu sadələşdirilmiş diaqramda tam əhatə edilməmişdir.

2.2 Strateji ekoloji qiymətləndirmənin plan və proqramların hazırlanması prosesinə inteqrasiyasına praktiki yanaşmalar

SEQ-in plan və proqramların hazırlanmasına inteqrasiyası SEQ-in plan və proqramların hazırlanması prosesinin erkən mərhələsində və effektiv istifadəsi ilə bağlı qanunvericilik tələblərin sərhədlərindən kənara çıxan praktiki səbəbləri mövcuddur. Ümumilikdə, SEQ:

- plan və proqramların hazırlanması prosesinə daxil edilməli və onunla məntiqi uyğunluq təşkil etməlidir;
- qərar qəbul etmə prosesinə mümkün qədər erkən hələ hər hansı alternativlər və variant seçilən biləcəkdir tətbiq edilməlidir;
- plan və proqramların hazırlanmasında ekoloji mülahizələrin dəqiqliklə nəzərə alınmasına imkan yaratmalıdır SEQ-in ətraf mühiti mühafizə məsələlərini plan və ya proqramın

hazırlanması prosesinə inteqrasiya etmək potensialı böyük dərəcədə SEQ-in plan və proqramların hazırlanması prosesinə hansı formada və zaman çərçivəsində töhfə verdiyindən asılıdır.

- məqbul bir sıra alternativləri onların əhatə dairəsinin qərar qəbulu səviyyəsinə uyğun olaraq dəyişəcəyini nəzərə almaqla qiymətləndirməlidir. Protokol tələb etməsə də, SEQ mümkün və müvafiq hallarda praktiki cəhətdən ən yaxşı ekoloji variantı müəyyənləşdirə bilər.
- bu prosesə əsas maraqlı tərəfləri və ictimaiyyəti cəlb etmək üçün mümkün imkanları təmin etməli, eləcə də həm bir-birinə zidd, həm də üst-üstə düşən və ya kəsişən mövqe və maraqların üzə çıxarılmasına şərait yaratmalıdır. Bu, səmərəli müzakirələrin aparılması və problemlərin həllinə, həmçinin maraqlı tərəflər arasında inamın formalaşmasına şərait yarada bilər.
- plan və proqramların hazırlanmasının müvafiq mərhələlərində əsas diqqəti başlıca məsələlərə yönəltməlidir. Bu, prosesi vaxtında, qənaətli və effektiv şəkildə həyata keçirməyə kömək edəcəkdir. Protokolun müddələrinin yerinə yetirilməsi müəyyən vaxt tələb edir. Bu vaxtı plan və proqram hazırlanarkən dəqiqliklə həyata keçirilmiş SEQ hesabına azaltmaq olar. Əlavə xərcləri isə SEQ-i plan və proqramların hazırlanması ilə paralel həyata keçirərək, bu zaman plan və proqramların hazırlıq prosesində əldə edilmiş məlumatlara, eləcə də təhlil və konsultasiya nəticələrinə əsaslanaraq azaltmaq mümkündür.

Yuxarıda verilmiş xülasə SEQ-in plan və proqramın hazırlanması prosesi ilə düzgün koordinasiyanın nə qədər əhəmiyyətli olduğunu göstərir. SEQ ya plan və proqramın hazırlanması ilə paralel aparıla bilər, ya da SEQ-lə məşğul olan ekspertlər və planlaşdırma mütəxəssisləri plan və ya proqram hazırlayan qrup daxilində birgə işləyə bilərlər. Hər bir halda SEQ-in plan və proqramların hazırlanması prosesinə daxil edilməsi vaxt və resurslara qənaət etmək kimi bir necə nöqtəyi-nəzərdən sərfəlidir. O, SEQ və planlaşdırma qruplarına tez-tez bir-biriləri ilə məsləhətləşməyə imkan verir, bu da öz növbəsində ilkin mərhələdə müxtəlif baxışları araşdırmağa və gələcəkdə gözlənilməz halların və münaqişələrin meydana çıxma təhlükəsini minimallaşdırmağa kömək edir. Mümkün olan hallarda məsləhətləşmələri müvafiq ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə qurumları, eləcə də (prosesdə maraqlı) ictimaiyyətlə aparmaq olar.

III Fəsil

Plan və proqramların qiymətləndirməyə ehtiyacının olub- olmadığının müəyyən edilməsi

3.1 Əsas müddəalar

Protokola uyğun olaraq SEQ aparmağın lazım olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün ilk növbədə baxılan plan və ya proqramın Protokolda qeyd edilən plan və proqram **anlayışına** uyğun olduğunu müəyyənləşdirmək lazımdır. Bunun üçün plan və ya proqram həm “qanunvericilik, tənzimləyici və ya inzibati aktlarla tələb olunmalı” və “səlahiyyətli orqan tərəfindən hazırlanmalı və ya qəbul edilməli və ya səlahiyyətli orqan tərəfindən parlament və ya hökumət tərəfindən rəsmi prosedurla qəbul edilmək üçün hazırlanmalıdır” (Maddə 2 bənd 5).

İkincisi, Protokolun 4-cü maddəsinin 2-ci bəndində və I və II əlavələrdə verilmiş meyarlar nəzərə alınmaqla, plan və ya proqramın Protokolun **tətbiq dairəsinə** aid olub-olmadığını müəyyənləşdirmək vacibdir. Bundan əlavə, SEQ 2-ci bəndin əhatə etmədiyi lakin ilkin qiymətləndirməyə əsasən gələcək inkişaf layihələri üçün zəmin yaradan plan və proqramlar üçün də tələb olunur (Maddə 4 bənd 3). Lakin 2-ci bənddə adıçəkilən plan və proqram yerli səviyyədə kiçik bir ərazinin istifadəsini əhatə edirsə və ya plan və proqramda cüzi dəyişiklikdən ibarətdirsə (Maddə 4 bənd 4), SEQ yalnız ilkin qiymətləndirmə nəticəsində müvafiq qərar qəbul edildiyi halda aparılmalıdır. Yeganə məqsədi milli müdafiə və ya mülki sferada fəvqəladə hallarla bağlı ehtiyacların ödənilməsi olan plan və proqramların, həmçinin maliyyə və büdcə plan və proqramlarının SEQ-i aparılmır (Maddə 4 bənd 5).

Əhəmiyyətli təsirlərin müəyyən edilməsi (ilkin qiymətləndirmə) hər bir hal üçün ayrıca araşdırma vasitəsi ilə və ya plan və proqramların növünün müəyyənləşdirilməsi hesabına (məsələn, hər zaman SEQ tələb olunan plan və proqramların siyahısını hazırlamaq), yaxud hər iki yanaşmanın uzlaşdırılması yolu ilə mümkündür. Əhəmiyyətli təsirlərin istənilən qiymətləndirilməsi zamanı müvafiq ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanlarının rəyi öyrənilməlidir (Maddə 5 bənd 2), ictimaiyyətə isə bu prosesdə iştirak etmək imkanı verilə bilər (Maddə 5 bənd 3).

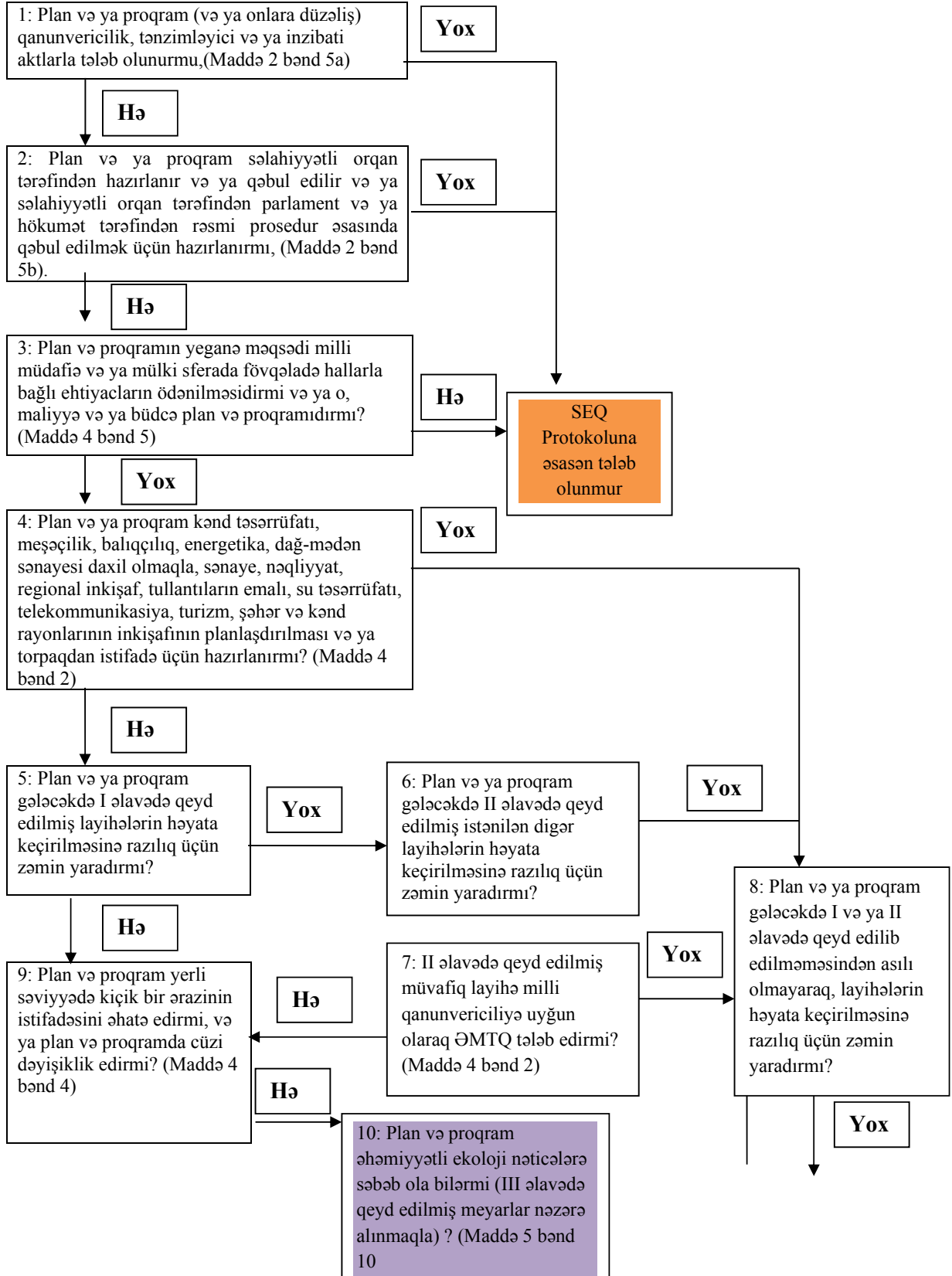
Səlahiyyətli orqanlar plan və proqramların növünün müəyyənləşdirilməsi zamanı və ya onların fərdi araşdırılması müddətində əldə edilməsindən asılı olmayaraq, əhəmiyyətli təsirlərin istənilən qiymətləndirilməsinin nəticələrini ictimaiyyətə açıqlamaladırlar (Maddə 5 bənd 4). Açıqlanmalı olan məlumata qiymətləndirmənin nəticələri, yəni plan və ya proqramın və ya plan və ya proqram tipinin strateji ekoloji qiymətləndirməyə ehtiyacının olub olmadığı barədə nəticə, həmçinin müvafiq hallarda SEQ-in həyata keçirilməsi zərurətinin olmaması səbəbləri daxildir.

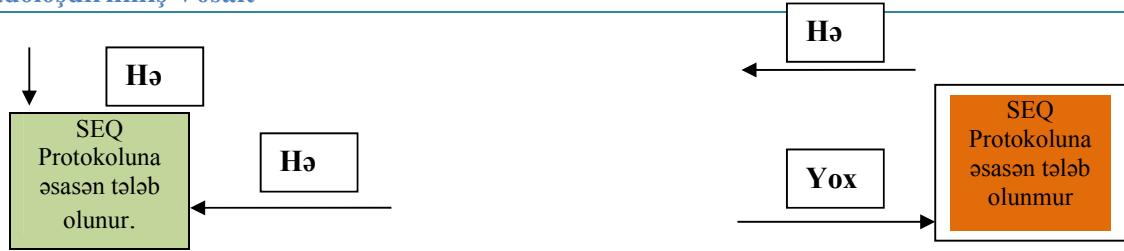
3.2 Strateji ekoloji qiymətləndirməyə ehtiyacın olub olmadığının müəyyənləşdirilməsi üçün istiqamətləndirici məlumat

Aşağıdakı şəkil müəyyən plan və ya proqramın strateji ekoloji qiymətləndirməyə ehtiyacının olub olmadığını müəyyənləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş sxemdir. Burada Protokolun tətbiqi sahəsində qeyd olunmuş 9 sual verilir (Maddə2 bənd 5 və Maddə 4). Onuncu sual isə (mühüm təsirlərin müəyyənləşdirilməsi Maddə 5) ilkin qiymətləndirmə nəticəsinə görə plan və ya proqramın SEQ-ə ehtiyacının olub olmadığını müəyyənləşdirmək üçün gərəkli ola bilər.

Şəkil 2

Plan və ya proqramın strateji ekoloji qiymətləndirməyə ehtiyacı varmı?

IV Fəsil

Plan və Proqramların qiymətləndirilməsi

Bu fəsilə plan və proqramın Protokola uyğun olaraq SEQ-in aparılmasının praktiki metodlarının xülasəsi verilir.

4.1 Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi

Hesabatın əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsinə (Protokolun 6-cı maddəsi) ya SEQ prosesinin ayrıca elementi kimi, yaxud da ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın hazırlanmasının ilk addımı kimi baxmaq olar. Seçilmiş yanaşmadan asılı olmayaraq ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi və hazırlanmasının dövrü proses olması məqsədəuyğundur.

Əsas müddəalar

Əhatə dairəsi müəyyənləşdirilərkən məlumatlar həm baxılmalı olan məsələlər, həm də məlumatın həcmi və hər mövzu üzrə təqdim edilməli olan təfərrüatları nəzərə alınmaqla seçilir. Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabata daxil ediləcək informasiya **məqsədə müvafiq** (Maddə 6 bənd 1) və 7-ci maddənin 2-ci bəndində qeyd olunan **meyarlara** uyğun olmalıdır, hesabatın əhatə dairəsi müəyyənləşdirilərkən ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanlarının rəyi öyrənilməlidir (Maddə 6 bənd 2), ictimaiyyətə isə bu prosesdə iştirak etmək imkanı verilə bilər (Maddə 6 bənd 3).

Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi

Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi SEQ-in tətbiq edilməli olduğu plan və proqramın strateji ekoloji qiymətləndirilməsi çərçivəsində ilk addımdır. Aşağıda Cədvəl 1-də icbari tapşırıqlar, eləcə də qabaqcıl təcrübənin yayılması üçün əlavə, fakültativ tapşırıqlar göstərilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, icbari tapşırıqlar SEQ çərçivəsində ümumilikdə Protokol üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün icbaridir, lakin onlar konkret olaraq göstərilmiş mərhələdə icbari olmaya bilər.

Cədvəl 1

Əhatə dairəsi

Əsas tapşırıqlar	Əlavə, fakültativ tapşırıqlar
<ul style="list-style-type: none"> • Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı daxil etmək üçün müvafiq informasiyanı müəyyənləşdirmək (Maddə 7 bənd 1). <ul style="list-style-type: none"> ○ Plan proqramın məzmununu təsvir etmək (IV əlavənin 1-ci bəndi) ○ Plan və proqramın əsas məqsədlərini müəyyənləşdirmək (IV əlavənin 1-ci bəndi) ○ Digər müvafiq plan və proqramları müəyyənləşdirmək və onların plan və ya proqramla qarşılıqlı əlaqəsini izah etmək (IV əlavənin 1-ci bəndi) ○ Plana və ya proqrama aidiyyəti olan ekoloji, o cümlədən əhalinin sağlamlığı ilə bağlı problemlər haqqında məlumat toplamaq (IV əlavənin 4-cü bəndi) ○ Plana və ya proqrama aidiyyəti olan ətraf mühit o cümlədən əhalinin sağlamlığı ilə bağlı məqsədləri müəyyənləşdirmək (IV əlavənin 5-ci bəndi) və onların plan və proqramın bəyan edilmiş məqsədləri ilə əlaqəsini təhlil etmək ○ Baxılan alternativ variantların seçimini qısa şəkildə əsaslandırmaq (IV əlavənin 8-ci bəndi) • Hansı ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanlarının rəyinin öyrənilməli olduğunu müəyyənləşdirmək (Maddə 9 bənd 1). • Səlahiyyətli orqanların ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı hansı informasiyanın daxil edilməli olduğu haqqında rəylərini öyrənmək (Maddə 6 bənd 2). 	<ul style="list-style-type: none"> • Müvafiq siyasətləri müəyyənləşdirmək və onun plan və proqramla əlaqəsini izah etmək • Qiymətləndirilməli olan mümkün nəticələri müəyyənləşdirmək • Müvafiq qeyri-hökumət təşkilatları daxil olmaqla (QHT), ictimaiyyətin iştirakda maraqlı olan dairəsini aşkarlamaq (Maddə 8 bənd 3). • Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı hansı məlumatın daxil edilməli olduğunu müəyyənləşdirilməsində ictimaiyyətin iştirakına imkan vermək (Maddə 6 bənd 3). • Zəruri hallarda prosesin təsirinə məruz qalan Tərəfləri qeyri rəsmi xəbərdar etmək və onların mövqeyini öyrənmək

Hesabatın əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi qiymətləndirilməli və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı daxil edilməli olan mühüm məsələləri müəyyənləşdirir və təyin edir. Məsələn, coğrafi əhatəni, müddəti və baxılmalı ekoloji aspektləri müəyyənləşdirmək məqsədəuyğun olardı. Bu cür aspektlərin aşkarlanması üçün həm də plan və proqramın məqsədlərinin, müvafiq ekoloji problemlərin, ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı məqsədlərin, həmçinin digər plan və proqramların bu plan və ya proqramın məqsədləri ilə necə əlaqələndiriləcəyinin təyin edilməsi zəruri ola bilər. Bundan əlavə, hesabatın əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsində artıq alternativ variantların öyrənilməsinə başlamaq tövsiyə olunur.

Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi zamanı adətən problemlərin uzun siyahısı potensial əhəmiyyətli məsələlərin qısa siyahısı ilə əvəzlənir. Əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi üçün çoxsaylı metodları mövcuddur:

- Plan və ya proqrama aidiyyəti olan ekologiya və əhalinin sağlamlığı ilə bağlı məqsəd və hədəfləri müəyyənləşdirməyə kömək edən siyasi və hüquqi ekspertizalar;

- Şəxsi təcrübə və müxtəlif halların müqayisəsi əsasında SEQ zamanı baxılmalı olan mümkün nəticələri müəyyənləşdirməyə kömək edən kollektiv ekspert qiymətləndirmələri;
- Konkret məsələlərin müvafiq təklifə aidiyyəti olub-olmadığını asanlıqla müəyyən etməyə imkan verən və heç bir potensial məsələni diqqətdən qaçırmamağa kömək edən yaddaş siyahıları.

Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi səlahiyyətli orqanlarla məsləhətləşmələr və bəzi hallarda ictimaiyyətin iştirakını ehtiva edir. Əhəmiyyətli transsərhəd təsirlərin baş vermə ehtimalı varsa, əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi müddətində prosesin sürətləndirilməsi məqsədilə qeyri-rəsmi transsərhəd konsultasiyaların aparılması tövsiyə olunur. Aşağıda 4.3, 4.4 və 4.5-ci bölmələrdə bu məsləhətləşmələrin necə həyata keçirilməsi və müvafiq hallarda ictimaiyyətin iştirakının necə təmin edilməsi təsvir edilir.

Protokolda əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi haqqında hesabat tələb olunmur. Lakin ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat hazırlanarkən görülməli olan işlərin konturunu cızmaq üçün əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi prosesinin nəticələrinin qeyd edilməsi faydalı ola bilər. Səlahiyyətli orqanlar müsbət təcrübə kimi əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi haqqında hesabatı ictimaiyyətə açıqlaya bilər.

Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsinin ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın hazırlanmasından inzibati cəhətdən fərqli olmasına ehtiyac yoxdur. Lakin ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın əhatə dairəsi haqqında səlahiyyətli orqanlarla müzakirə hər bir halda tələb olunur. **Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsini hesabatın hazırlanması prosesinə inteqrasiya etmək, səlahiyyətli orqanlarla isə hesabat hazırlandıqdan sonra müzakirə aparmaq yetərli deyil.**

4.2 Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat

Bu fəsil əhatə dairəsinin Protokola müvafiq qaydada müəyyənləşdirilməsi başa çatdıqdan sonra SEQ çərçivəsində ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın necə hazırlanmalı olduğundan bəhs edir. Bununla yanaşı, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi və hazırlanmasının aşağıdakı mərhələlərdən ibarət təkrarlanan dövrü proses daxilində həyata keçirilməsi arzuolunandır :

- Hesabatın əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi (bax: Bölmə 4.1);
- Kontekstin və ilkin məlumatların təhlili;
- Plan və proqramın və onun rəşional alternativlərinin hazırlanmasına töhfə;
- Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın hazırlanması;
- Konsultasiyaların aparılması.

Əsas müddəalar

Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat SEQ-in tətbiq edilməli olduğu plan və proqramlar üçün hazırlanmalıdır (Maddə 7). Bura səlahiyyətli orqanlarla məsləhətləşmələr, ictimaiyyətin iştirakı və mümkün transsərhəd bildirişləri və konsultasiyalar daxildir.

Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat plan və ya proqramın və ya onun məqsədəuyğun alternativlərinin həyata keçirilməsinin əhəmiyyətli ekoloji, eləcə də əhalinin sağlamlığı ilə bağlı təsirlərini müəyyənləşdirməli, təsvir etməli və qiymətləndirməlidir (Maddə 7 bənd 2). Nəticələr haqqında hesabat qərarın qəbuluna görə məsul orqan tərəfindən istifadə ediləcək və bir qayda olaraq monitorinq mexanizmlərini təsvir edəcək. Hesabatın məzmunu əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsinin nəticəsini əks etdirmə (Maddə 6) , lakin Protokola IV əlavədəki siyahıya əsaslanmalı və qeyd edilmiş 4 meyarı nəzərə almalıdır (Maddə 7 bənd 3).

Kontekstin və ilkin parametrlərin təhlili

Cədvəl 2

Kontekstin və ilkin məlumatların təhlili

Əsas tapşırıqlar	Əlavə, fakültativ tapşırıqlar
<ul style="list-style-type: none"> • Ətraf mühitin, eləcə də əhalinin sağlamlığının cari vəziyyəti və plan və ya proqram həyata keçirilməzsə bu vəziyyətin mümkün dəyişikliyi haqqında məlumat toplamaq (IV əlavənin 2-ci bəndi). • Əhəmiyyətli dərəcədə təsirlənə biləcək ərazilərdə ətraf mühitin, eləcə də əhalinin sağlamlığının xüsusiyyətləri haqqında məlumat toplamaq ((IV əlavənin 3-cü bəndi). 	<ul style="list-style-type: none"> • Müvafiq hallarda kontekst, vəzifələr və ilkin parametrlər haqqında səlahiyyətli orqanlarla məsləhətləşmələr aparmaq və ictimaiyyətin iştirakını təmin etmək. • Zəruri hallarda prosesin təsirinə məruz qalan Tərəflərə qeyri rəsmi xəbərdarlıq etmək və rəylərini öyrənmək. • Səlahiyyətli orqanların və ictimaiyyətin prosesdə maraqlı olan dairəsini müəyyən edilməsi metodologiyasını təsvir etmək. • Toplanmış məlumatın keyfiyyətini və nə dərəcədə aktual olduğunu qeyd etmək.

İlkin parametrlərin təhlilinin məqsədi plan və ya proqramın təsirlərinin qiymətləndirilməsi üçün istinad nöqtəsi yaratmaqdır. Cədvəl 2-də icbari tapşırıqlar, eləcə də qabaqcıl təcrübənin yayılması üçün əlavə, fakültativ tapşırıqlar göstərilmişdir. Bir qayda olaraq, o ətraf mühitin cari vəziyyətinin təsvirini, habelə plan və ya proqram həyata keçirilməzsə bu vəziyyətdə mümkün dəyişikliyi nəzərdə tutur. İlkin parametrlərin təhlili adətən mövcud məlumatlara əsaslanır. Bu məlumatı əldə etmək üçün bir çox üsullar mövcuddur:

- Təcrübədə yalnız müstəsna yerli plan və proqramların strateji ekoloji qiymətləndirməsi üçün tətbiq edilə biləcəklərinə baxmayaraq, yerli ətraf mühitin vəziyyəti ilə bağlı sorğuların keçirilməsi;
- Ətraf mühiti siyasətinin məqsədlərinin həyata keçirilməsi və standartlar üzrə irəliləyiş hesabları artıq mövcud olan ekoloji məqsəd və hədəflərin reallaşdırılması sahəsində maneələr və ya nailiyyətlər haqqında faydalı məlumat verə bilər.

Plan və ya proqramın və ya onun mümkün alternativlərinin hazırlanmasına töhfə

Cədvəl 2

Plan və ya proqramın və ya onun mümkün alternativlərinin hazırlanmasına töhfə

Əsas tapşırıqlar	Əlavə, fakültativ tapşırıqlar
<ul style="list-style-type: none"> • Əhalinin sağlamlığı da daxil olmaqla, ekoloji məqsədlərin və digər ekoloji, eləcə də əhalinin sağlamlığı ilə bağlı mülahizələrin plan və ya proqram hazırlanarkən necə nəzərə alındığını təsvir etmək (IV əlavənin 5-ci bəndi). • Mümkün əhəmiyyətli ekoloji, eləcə də əhalinin sağlamlığı ilə bağlı 	<ul style="list-style-type: none"> • Maksimum ekoloji fayda əldə etmək üçün tədbirlər təklif etmək • Alternativlər hazırlanarkən onların ekoloji məqsədlərə maksimum uyğun olması və ətraf mühitə zərərli təsirlər də daxil olmaqla digər ekoloji mülahizələri nəzərə alması üçün məlumatları təmin etmək. • Alternativlərin hansı şəkildə dəyişdiyini qeyd

<p>nəticələrin müəyyən edilməsi, təsviri və dəyərləndirilməsi vasitəsi ilə alternativləri qiymətləndirmək (Maddə 7 bənd 2 və IV əlavə bənd 6 və 10).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Qiymətləndirmənin aparılması metodlarını təsvir etmək (IV əlavənin 8-ci bəndi). • Ətraf mühit və sağlamlıq üçün zərərli təsirlərin qarşısının alınması, azaldılması və ya nəticələrinin yüngülləşdirilməsi üçün tədbirlər təklif etmək (IV əlavənin 7-ci bəndi). 	<p>etmək.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alternativlər hazırlanarkən müvafiq hallarda səlahiyyətli orqanların rəyini öyrənmək və ictimaiyyətin iştirakını təmin etmək. • Müvafiq hallarda prosesin təsirinə məruz qalan tərəflərlə məsləhətləşmələr aparmaq. • Konkret metodların seçilmə səbəblərini qeyd etmək və onların çatışmazlıqlarını təsvir etmək.
--	--

Mümkün əhəmiyyətli ekoloji, eləcə də əhalinin sağlamlığı ilə bağlı nəticələrin qiymətləndirilməsi mümkün ekoloji nəticələrin və qərar qəbulu zamanı onların nəzərə alınması üsullarının təhlili, alternativ variantların müqayisəsi və qiymətləndirilməsi, habelə bu cür təsirlərin azaldılmasına yönəlmiş mümkün tədbirlərin araşdırılması üçün zəruridir. Protokolda plan və ya proqramların, yaxud alternativlərin layihələrinə eyni yanaşılır. Bu səbəbdən nəticələr qiymətləndirilərkən bütün alternativ variantlara ayrıca plan və ya proqram üstəgəl onların alternativləri kimi deyil, sırf alternativ variantlar kimi baxmaq tövsiyə olunur. Məhz bu səbəbdən həm də artıq əhatə dairəsi müəyyənləşdirilərkən alternativ variantları nəzərdən keçirməyə başlamaq tövsiyə olunur. Cədvəl 3-də plan və ya proqram və onun mümkün alternativləri hazırlanarkən icbari tapşırıqlar, eləcə də qabaqcıl təcrübənin yayılması üçün əlavə, fakültativ tapşırıqlar göstərilmişdir.

Protokolda "alternativ" termini izah edilməmişdir, lakin onu aşağıdakı kimi təfsir etmək olar:

- İlk təklif edilən variantda alternativ və ehtimal ki, eyni məqsədlərin həyata keçirilməsinə yönəlmiş plan və ya proqram;
- Plan və ya proqramın ayrı-ayrı elementlərinin yenə də ehtimal ki, eyni məqsədlərin yerinə yetirilməsinə yönəlmiş variantları.

Alternativ növlərinə həmçinin alternativ ərazilər, torpaq istifadəsi rejimləri, inkişaf yolları, texnologiyalar, vaxt qrafikləri hətta müxtəlif məqsədlər daxil ola bilər. Alternativlərə həmçinin "fəaliyyətsizlik" variantı da aid edilməlidir. İcbari olmasa da seçimə kömək edəcək daha optimal ekoloji variantı da əlavə etmək faydalıdır. Alternativlərin hazırlanmasının əsas mexanizmləri aşağıdakılardır:

- Məsələn, seminar və konfranslar yolu ilə əsas alternativləri müəyyənləşdirməyə və ya hazırlamağa kömək edəcək kollektiv ekspert qiymətləndirmələri;
- Aydın məkan-ərazi parametrləri ilə alternativləri hazırlamağa və optimallaşdırmağa kömək edəcək xəritələri və coğrafi informasiya sistemlərini qarşılaşdırmaq;
- Gələcək inkişafa təsir edən ən qeyri-müəyyən və mühüm hərəkətverici qüvvələri əks etdirəcək gələcək variantların konturlarını cızacaq ssenarilər hazırlamaq.

Mənşəyindən asılı olmayaraq bütün bu alternativləri müvafiq məqsədlərə nail olunmasında töhfələri nöqtəyi-nəzərindən təhlil etmək və qarşılıqlı müqayisə aparmaq mümkündür. Alternativlərin təhlili və qarşılıqlı müqayisəsinin ən geniş yayılmış üsulları ümumilikdə yuxarıda qeyd edilən üsullarla üst-üstə düşür, lakin təklif olunan variantların və ya bu variantların əsas sinergizm əlaqələrini və ya nəzərdə tutulan ekoloji məqsədlərə uyğunsuzluğunu təsvir edən

ekoloji təsir, təzad və ya qarşılıqlı fəaliyyət (sinerji) matrislərindən, o cümlədən tendensiyaların təhlili və ekstrapolyasiya metodundan da istifadə etmək olar.

Alternativ variantların əhalinin sağlamlığına təsirinin qiymətləndirilməsi ən azından plan və ya proqramın mövcud tibbi göstəricilərə görə müsbət və mənfi nəticələrini üzə çıxarmaq üçün həyata keçirilməli və bu qiymətləndirmə əsasında plan və proqramın əhalinin sağlamlığı üçün əlverişli şərait yaradıb yaratmadığı barədə qərar verilməlidir. Yadda saxlamaq lazımdır ki, əhalinin sağlamlığına təsirlər həm konkret və birbaşa, həm də subyektiv və həyat keyfiyyəti və rifah halı ilə əlaqəli ola bilər. Plan və proqramın əhalinin sağlamlığına mümkün təsirlərini müəyyənləşdirməyə kömək edəcək sual nümunələrini SEQ-in tətbiqinə dəstək vəsaitində tapmaq olar.

Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın hazırlanması

Cədvəl 4

Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın hazırlanması

Əsas tapşırıqlar	Əlavə, fakültativ tapşırıqlar
<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring mexanizmləri təklif etmək (IV əlavənin 9-cu bəndi). • İnformasiya boşluğu ilə bağlı olanlar daxil olmaqla, alternativlərin qiymətləndirilməsi zamanı meydana çıxan hər çətinliyi, çatışmazlığı, qeyri-müəyyənliyi və riski müəyyənləşdirmək və təsvir etmək (IV əlavənin 8-ci bəndi). • Hesabatı hazırlamaq (Maddə 7bənd 1); hesabat IV əlavənin bəndlərinə uyğun hazırlana bilər. • İnformasiyanı qeyri-texniki xülasədə ümumiləşdirmək (IV əlavənin 11-ci bəndi)	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring mexanizmləri təklif edərkən informasiya boşluqlarını aradan qaldırmaq və informasiyanın keyfiyyəti və kəmiyyəti ilə bağlı məsələləri həll etmək. • Zəruri hallarda seçilmiş alternativləri və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı yoxlamaq. • SEQ-in plan və ya proqramın və alternativ variantların hazırlanmasına necə təsir etdiyini qeyd etmək. • Planlaşdırma və SEQ komandalarının qarşılıqlı fəaliyyətini qeyd etmək. • Digər plan və ya proqramlara dair tövsiyələr daxil olmaqla, növbəti tədbirləri təklif etmək.

Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat proses boyu əldə edilmiş bütün məlumatları əhatə etməli və qeyri-texniki xülasəni ehtiva etməlidir. O kifayət qədər keyfiyyətli olmalı və Protokolun qayəsinə müvafiq tam və dəqiq informasiya verməlidir. Cədvəl 4-də bu sahədə icbari tapşırıqlar, eləcə də qabaqcıl təcrübənin yayılması üçün əlavə, fakültativ tapşırıqlar göstərilmişdir. Keyfiyyətin təminatı üçün məsuliyyət müvafiq ölkədəki institusional mexanizmlərdən asılı olaraq müəyyən olunacaqdır. Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı hazırlayan qurum həm də onun keyfiyyətinin təminatçısı ola bilər. Rəhbər prinsiplərin hazırlanması üzrə məsul qurum keyfiyyətə nəzarət tapşırığını üzərinə götürə bilər və ya müstəqil komissiya təsis edilə yaxud da mövcud audit komissiyasının səlahiyyətləri genişləndirilə bilər. İlk vəsaitdə göstərilən keyfiyyətə nəzarət siyahısı nümunəsi (Cədvəl A 4.4) SEQ prosesinin kafi keyfiyyətdə olduğunu dəqiqləşdirmək üçün faydalı ola bilər.

İnstitusional mexanizmlərdən asılı olmayaraq, məsul qurum ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın xüsusilə, Protokolun 7-ci maddəsinin və IV əlavəsinin tələblərinə uyğunluğunu yoxlayaraq kafi keyfiyyətdə olub olmadığı barədə qərar verməlidir. Hesabat kafi keyfiyyətdə deyilsə, ona düzəliş və ya əlavə olunmalı, yaxud da milli SEQ sistemindən asılı olaraq SEQ-in bir hissəsi təkrar həyata keçirilməlidir.

Məsləhətləşmə

Cədvəl 5

Məsləhətləşmə

Əsas tapşırıqlar	Əlavə, fakültativ tapşırıqlar
<ul style="list-style-type: none"> Müvafiq QHT-lər daxil olmaqla, ictimaiyyətin iştirakda maraqlı hissəsini müəyyənləşdirmək (hələ müəyyənləşdirilməyib)sə) (Maddə 8 bənd 3). Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı səlahiyyətli orqanlara və ictimaiyyətə açıqlamaq (Maddə 8 bənd 2 və Maddə 9 bənd 2). Zəruri hallarda prosesin təsirinə məruz qalan Tərəflərə rəsmi xəbərdarlıq etmək (Maddə 10). Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat və seçilmiş alternativlərlə bağlı səlahiyyətli orqanlarla məsləhətləşmələr aparmaq və ictimaiyyətin iştirakını təmin etmək. Zəruri hallarda prosesin təsirinə məruz qalan tərəflərlə məsləhətləşmələr aparmaq. Qərarın qəbulu zamanı nəzərə alınmaq məqsədi ilə qeydləri toplamaq. Rəsmi qaydada qərarverici orqana təqdim etmək (Maddə 11) 	<ul style="list-style-type: none"> Məsləhətləşmələr və ictimaiyyətin iştirakı proseslərini təsvir etmək. Kimlərin “ictimaiyyətə”, kimlərin “prosesdə maraqlı ictimaiyyətə” aid olduğunu qeyd etmək.

Bu mərhələdə hesabat və alternativ plan və ya proqram layihələri ilə bağlı rəy bildirəcək müvafiq səlahiyyətli orqanlarla məsləhətləşmələr aparılmalı və ictimaiyyətin prosesdə maraqlı hissəsinin iştirakı təmin edilməlidir. Bu qeydlər plan və ya proqramla bağlı qərar qəbul edilərkən nəzərə alınmalı olduqlarına görə aparılmalıdır. Cədvəl 5-də bu mərhələ üçün icbari tapşırıqlar, eləcə də qabaqcıl təcrübənin yayılması üçün əlavə, fakültativ tapşırıqlar göstərilmişdir. Növbəti C və D bölmələrində səlahiyyətli orqanlarla məsləhətləşmələr və ictimaiyyətin iştirakı haqqında Protokolun tələblərini necə yerinə yetirmək lazım olduğu təsvir olunur.

Transsərhəd təsirləri ehtimal olunursa, bu mərhələdə transsərhəd konsultasiyalara başlamaq lazımdır. prosesin təsirinə məruz qalan Tərəf də konsultasiyaların aparılmasını tələb edə bilər (Bölmə 4.5-ə bax).

Nəhayət, zəruri hallarda, hesabat və plan və ya proqramın alternativlərinə qərarverici orqana təqdim ediləndə, toplanmış qeydlər nəzərə alınmaqla, düzəliş edilə bilər.

4.3 İctimaiyyətin iştirakı*Əsas müddəalar*

8-ci maddənin tələblərinə əsasən, ictimaiyyətin plan və proqramların SEQ prosesində hələ bütün variantlar müzakirə edilərkən iştirakı üçün erkən, vaxtında və təsirli imkanlar təmin edilməlidir (Maddə 8 bənd 1). İctimaiyyət plan və proqram və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat haqqında vaxtında məlumatlandırılmalıdır (Maddə 8 bənd2).

Müvafiq QHT-lər daxil olmaqla, **ictimaiyyətin prosesdə maraqlı dairəsi** müəyyənləşdirilməlidir (Maddə 8 bənd 3). Bütün ictimaiyyətin deyil, məhz prosesdə maraqlı ictimaiyyətin müvafiq vaxt çərçivəsində plan və ya proqram layihəsi və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat barədə rəyini bildirmək imkanı olmalıdır (Maddə 8 bənd 4). İctimaiyyətin məlumatlandırılması və maraqlı ictimaiyyətin rəylərinin öyrənilməsi üçün konkret tədbirlər müəyyənləşdirilməli və açıqlanmalıdır (Maddə 8 bənd 5). Bu tədbirlər V əlavədə sadalanan müddəaları nəzərə alınmalıdır.

Bundan əlavə, Protokol fakültativ şəkildə ictimaiyyətin prosesin ilk mərhələlərində məsələn, SEQ aparılmasına ehtiyac olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün əhəmiyyətli təsirlərin aşkarlanması zamanı (Maddə 5), həmçinin hesabatın əhatə dairəsi müəyyənləşdirilərkən (Maddə 6) iştirakını da nəzərdə tutur.

Protokolda ictimaiyyətin müəyyən informasiyanı əldə etmək və plan və ya proqram layihəsi və Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat üzrə məsləhətləşmələrdə iştirak etmək hüquqları ilə yanaşı, bir sıra ümumi hüquqları da nəzərdə tutulur. Maddə 3-də sadalanan bu ümumi hüquqlar rəsmi şəxs və qurumların müvafiq köməyi və məsləhətlərini, müvafiq assosiasiya, təşkilat və qrupların təsdiq və dəstəyini və öz hüquqlarını Protokola əsasən həyata keçirmək hüquqlarını ehtiva edir.

İctimaiyyətin maraqlı dairəsinin müəyyənləşdirilməsi

Protokol məlumat verilməli olan (geniş) “ictimaiyyət”lə plan və ya proqram layihəsi və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat barədə mövqeyini bildirmək imkanı olan “maraqlı ictimaiyyət” anlayışlarını fərqləndirir. Protokola əsasən “ictimaiyyət” bir və ya bir neçə fiziki və ya hüquqi şəxsi və ya onların assosiasiyalarını, təşkilat və qruplarını bildirir. Prosesdə maraqlı ictimaiyyət Protokolda müəyyənləşdirilməmişdir, yalnız ora müvafiq QHT-lərin də daxil edilməli olduğu qeyd edilmişdir. Lakin ətraf mühitlə bağlı məsələlərdə üzrə məlumatın əldə edilməsi, qərar qəbulu prosesində İctimaiyyətin iştirakı və Ətraf mühit məsələlərinə dair informasiyanın əldə edilməsi, qərarların qəbul edilməsi prosesində ictimaiyyətin iştirakı və ədalət mühakiməsinə müraciət ilə bağlı Konvensiyaya (Orxus Konvensiyası) əsasən o, ətraf mühitlə bağlı məsələlər üzrə qərar qəbulu prosesinin təsirinə məruz qalan və ya təsirinə məruz qalma ehtimalı olan, və ya prosesdə maraqlı olan ictimaiyyət kimi təfsir edilə bilər. Əlbəttə, prosesdə maraqlı ictimaiyyət, eləcə də müvafiq QHT-lər plan və ya proqramdan asılı olaraq dəyişə bilər.

Praktiki mülahizələr

İctimaiyyətin iştirakı prosesi məlumat vermək, rəyləri toplamaq və maraqlı ictimaiyyəti problemin birgə həllinə cəlb etmək məqsədləri daşmalıdır. Protokolda qeyd edilmişdir ki, ictimaiyyətin iştirakı üçün imkanlar hələ bütün variantlar müzakirə edilərkən, yəni qəbul edilmək və ya qanunverici orqana təqdim olunmaq üçün alternativlər təklif etmək hələ mümkün olan mərhələdə verilməlidir.

Protokolda aydın şəkildə yalnız ictimaiyyətin məlumatlandırılması tələb olursa da, məlumatın geniş ictimaiyyətə çatdırılması müvafiq təbliğat mexanizmləri və asan informasiya əldə etmək imkanları tələb edə bilər. İlk növbədə maraqlı ictimaiyyətin məlumatlılığın artırılması məqsədilə, informasiyanın effektiv yayılması rəsmi bildirişlər (məsələn, qəzet) və ya fərdi göndərişlər yolu ilə həyata keçirilə bilər. Ən çox yayılmış vasitələrə çap materialları, rəy sorğuları, məsləhətləşmələr, ictimai dinləmələr, məlumat qaynar xətləri və sərğilər haqqında məlumat verən çap materialları aiddir. Plan və ya proqramın strateji ekoloji qiymətləndirməsi çərçivəsində vahid ictimai iştirak prosesi bütün proseduru sadələşdirə bilər Protokolda sənədlərin ictimaiyyətə vaxtında çatdırılması üçün elektron informasiya vasitələrindən istifadə açıq şəkildə tövsiyə

olunur. Bu zaman ictimaiyyətin internetdən istifadə edə bilməyən aztəminatlı, ucqar rayonlarda yaşayan, yaşlı və s. kimi mühüm qruplarının prosesdən kənar qalmamasını təmin etmək lazımdır.

Plan və proqramın növündən və çətinlik dərəcəsiindən asılı olaraq, ictimaiyyətin iştirakı üçün fərqli müddətlər təyin etmək olar, lakin bu zaman müvafiq rəyin lazımi şəkildə formalaşması üçün kifayət qədər vaxt vermək lazımdır. Həmçinin planlaşdırma ilə məşğul olan quruma plan və ya proqramla bağlı qərar qəbul edərkən bu rəyləri nəzərə ala bilmələri üçün kifayət qədər möhlət verilməlidir. Bəzən əlavə məlumat tələb oluna bilər, bu səbəbdən ictimaiyyətin iştirakı üçün vaxt çərçivəsi səlahiyyətli orqanın cavab verməsi üçün lazımi vaxtı nəzərə almalıdır².

4.4 Səlahiyyətli orqanlarla konsultasiyalar

Əsas müddəalar

Protokolun 9-cu maddəsinə əsasən, ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanlarına plan və ya proqram layihəsi və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat ilə bağlı fikirlərini ifadə etmək üçün erkən, vaxtında və təsirli imkanlar yaradılmalıdır (Maddə 9 bənd 3). Hansı ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanlarının rəylərinin öyrənilməli olduğu (Maddə 9 bənd 1), eləcə də onların məlumatlandırılması və rəylərinin alınması üçün konkret tədbirlər (Maddə 9 bənd 4) müəyyənləşdirilməlidir.

Ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanları ilə məsləhətləşmə SEQ prosesinin müxtəlif mərhələlərində aparılır: SEQ aparılmasına ehtiyac olub-olmadığının müəyyənləşdirilməsi üçün əhəmiyyətli təsirlərin müəyyən edilməsi zamanı (Maddə 5 bənd 2); əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi zamanı (Maddə 6 bənd 2) və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın hazırlanması zamanı (Maddə 9 bənd 3).

Praktiki mülahizələr

“Səlahiyyətli orqanlar” anlayışı fəaliyyəti inzibati və ya hüquqi normalarla tənzimlənən rəsmi hökumət və ya ictimai qurumları əhatə edir. Bura ətraf mühiti mühafizə və ya sanitariya-ekoloji müfəttişliklər (milli, regional və ya yerli səviyyədə), ictimai vəzifələri icra edən ətraf mühiti mühafizə və ya səhiyyə tədqiqat institutları və ya plan, yaxud proqramın təsirinə məruz qalacağı ehtimal olunan və ya bu məsələlər haqqında məlumatlı hökumət strukturları daxil edilə bilər³.

Ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanları ilə məsləhətləşmə SEQ çərçivəsində səhiyyə ilə bağlı məsələlərə baxılması prosesinin əsas tərkib hissəsidir. Planlaşdırma üzrə mütəxəssislər və səhiyyə orqanları arasında əməkdaşlığı gücləndirmək üçün onların informasiya mübadiləsi aparmaları və tədricən aşağıdakı məsələlərdə ümumi razılığa gəlmələri faydalı olardı:

- Plan və ya proqramların və baxılan alternativ variantların əhəmiyyətli təsirinə məruz qalma ehtimalı olan sağlamlıq göstəriciləri və risk amilləri;
- Sağlamlıq göstəriciləri və risk faktorlarında dəyişikliklər və müvafiq hadisələr və əhalinin sağlamlığına ehtimal olunan təsirlər arasında səbəb-nəticə əlaqələri;
- Əhalinin sağlamlığına mühüm mənfi təsirlərin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və ya təsirlərin nəticələrinin yüngülləşdirilməsi üçün tədbirlər;
- Müxtəlif plan və proqramlar həyata keçirilərkən əhalinin sağlamlığına aktual təsirlərin monitorinqi üçün mexanizmlər.

² Avropa Komissiyasının “Müəyyən plan və proqramların ətraf mühitə təsirlərinin qiymətləndirilməsi haqqında 2001/42/EC sayılı Direktiviniçrası” sənədindən adaptasiya olunmuşdur, Bənd. 7.10, Bundan sonra *AK rəhbər sənədi*

³ Bax AK rəhbər sənədi, Bənd. 7.11.

Səlahiyyətli qurumlar ümumi qaydada Protokolun icrası haqqında qanunvericiliyə daxil edilməklə təyin edilə bilərlər. Məsələn, milli ekologiya müfəttişliyini bütün hallarda və ya xüsusi hallarda mövqeyi öyrənilməli olan orqan təyin etmək olar. Qurumlar həmçinin layihələrin həyata keçirilməsini təmin edən qanunvericiliyin bu cür təyinatı icazə verdiyi hər bir halda ayrıca təyin edilə bilər⁴.

4.5 Transsərhəd konsultasiyalar

Əsas müddəalar

Maddə 10 bir ölkədə (mənsə Tərəf) təklif olunan plan və ya proqramın digər ölkənin (təsirə məruz qalan Tərəf) ərazisində əhəmiyyətli ekoloji təsirlər yaratmaq ehtimalı olduqda transsərhəd konsultasiyaların aparılmasını təmin edir. Mənsə Tərəf təklif olunan plan və ya proqramın həyata keçirilməsinin əhəmiyyətli ekoloji transsərhəd təsirləri yaradacağını hesab edərsə və ya təsirə məruz qalma ehtimalı olan digər Tərəf tələb edərsə təsirə məruz qalan Tərəfə xəbərdarlıq etməlidir (Maddə 10 bənd 1). Bu səbəbdən ilk növbədə plan və ya proqramın həyata keçirilməsinin əhəmiyyətli ekoloji transsərhəd təsirlərə səbəb olub-olmayacağını müəyyənləşdirmək lazımdır.

Protokolda transsərhəd bildirişlərin və konsultasiyaların nə zaman həyata keçirilməli olduqları dəqiq qeyd edilmir, sadəcə “plan və ya proqramın qəbulundan öncə mümkün qədər tez” xəbərdar etmək tələb olunur (Maddə 10 bənd 1). Bildirişə plan və ya proqramın layihəsi, transsərhəd təsirlər haqqında məlumat, ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat, eləcə də, rəylərin verilməsi üçün vaxt cədvəli, qərar qəbulu prosesi haqqında məlumat daxil olmalıdır. (Maddə 10 bənd 2).

Daha sonra əgər təsirə məruz qalacaq Tərəf istəyərsə və qeyd edərsə, konsultasiyalar aparılır. Konsultasiyalar plan və ya proqramın həyata keçirilməsinin ehtimal edilən əhəmiyyətli ekoloji transsərhəd təsirləri (Maddə 10 bənd 3), mənfə təsirlərin qarşısının alınması, azaldılması və nəticələrinin yüngülləşdirilməsi tədbirləri (Maddə 10 bənd 3), **prosesdə maraqlı ictimaiyyətin** və təsirə məruz qalacaq Tərəfin səlahiyyətli qurumlarının məlumatlandırılması üçün dəqiq mexanizmlər, eləcə də onlara plan və ya proqramın layihəsi və ətraf mühitin mühafizəsi hesabatı haqqında rəylərini bildirmək imkanı vermək barədə olmalıdır (Maddə 10 bənd 4).

Təsirə məruz qalacaq Tərəfin **prosesdə maraqlı ictimaiyyətinin** və ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə qurumlarının rəyləri nəzərə alınmalı və onlara rəylərinin hansı şəkildə nəzərə alındığı barədə məlumat verilməlidir (Maddə 11).

Praktiki mülahizələr⁵

Transsərhəd təsirlər ən gec ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat hazırlanarkən müəyyənləşdirilməlidir. Lakin daha erkən müəyyənləşdirilmişsə, xəbərdarlıq da daha erkən, **əhatə dairəsi** müəyyənləşdirilərkən verilməlidir. Bu qərar qəbulu mərhələsinə daha tez keçməyə kömək edəcəkdir. Lakin təsirə məruz qalan Tərəfin xəbərdarlığa rəsmi cavabı daha sonra verilir və ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatı və mənsə Tərəfin yekunlaşdırdıqdan sonra təqdim etdiyi plan və ya proqramın layihəsinə əsaslanır. Protokol transsərhəd konsultasiyalar üçün müvafiq **müddətin** müəyyənləşdirilməsini tələb edir. Qeyri-sərhəd situasiyaları ilə müqayisə edildikdə bu **müddət** maraqlı tərəflər arasında əlaqənin yaradılması, təsirə məruz qalacaq

⁴ Bax AK Rəhbər sənədi, Bənd. 7.13-7.14.

⁵ Bu bölmə AK Rəhbər sənədinin 7.26-7.29 bəndlərinə əsaslanır.

Tərəfdə ictimaiyyətin maraqlı dairəsinin, rəyləri alınmalı olan ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə qurumlarının müəyyənləşdirilməsi və onlarla məsləhətləşmələrin aparılması, eləcə də yekun rəylərin mənşə Tərəfdə müvafiq qurumlar tərəfindən nəzərdən keçirilməsi üçün yetərli olmalıdır. Tərcümələrin hazırlanması kimi praktiki məsələlər də prosesi uzada bilər.

Transsərhəd mexanizmləri fəaliyyətə başladıqdan sonra, maraqlı tərəflər təsirə məruz qalacaq Tərəfin aidiyyəti ictimaiyyət nümayəndələri və ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə qurumları ilə məsləhətləşmələrin aparılması üçün daha dəqiq tədbirlər barədə razılığa gəlməlidirlər.

Hər bir hal üçün konkret transsərhəd konsultasiya (və bildiriş) proseduru ayrıca hazırlana bilər. Lakin layihələrin ətraf mühitə təsirlərinin qiymətləndirilməsi təcrübəsi (Espo Konvensiyası çərçivəsində) göstərir ki, konsultasiya prosesi, transsərhəd konsultasiyaların təşkilatı çərçivəsini müəyyən edən ikitərəfli və çoxtərəfli razılaşmaların köməyi ilə asanlaşdırıla və sadələşdirilə bilər. Belə razılaşmalarda əlaqə məntəqələri, birgə işçi qruplar, dillə bağlı məsələlər, o cümlədən tərcümə ehtiyacı və qaydası, xərclərin ödənməsi prinsipləri, təsirlərin qiymətləndirilməsinin razılaşdırılmış meyarları, ictimaiyyətin iştirakı üçün tədbirlər və fikir-ayrılıqlarının tənzimlənməsi proseduru müəyyən edilə bilər. Espo Konvensiyasının "İkitərəfli və çoxtərəfli sazişlər üzrə qabaqcıl təcrübə haqqında rəhbər sənədi" (ECE/MP.EIA/6, IV əlavəyə qoşma) bu məsələlərlə bağlı tövsiyələr ehtiva edir

4.6 Qərar

Əsas müddəalar

Qərarın qəbuluna görə məsul şəxslər alternativ plan və ya proqramlardan, yaxud plan və ya proqram çərçivəsində alternativ elementlərdən hansını qəbul etmək və ya ümumiyyətlə, hər hansı birini qəbul edib-etməməklə bağlı qərar verir (Maddə 11). Plan və ya proqramı qəbul edərkən ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatın nəticələri, eləcə də müxtəlif plan və ya proqramın və ya onların alternativlərinin mənfə təsirlərinin qarşısının alınması, azaldılması və nəticələrinin yüngülləşdirilməsi üçün zəruri tədbirlər nəzərə alınmalıdır. Qərar qəbul edən orqan müvafiq ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə qurumlarının, maraqlı ictimaiyyətin və təsirə məruz qalacaq Tərəflərin rəylərini nəzərə almalıdır (Maddə 11 bənd 1).

Plan və ya proqram qəbul edildikdən sonra müvafiq ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə qurumları, geniş ictimaiyyət (təkcə maraqlı ictimaiyyət deyil) və təsirə məruz qalmış Tərəflər qərar haqqında məlumatlandırılmalıdır (Maddə 11 bənd 2). Qəbul edilmiş plan və ya proqram haqqında məlumat aşağıdakıların əks olunduğu bəyanatla birlikdə verilməlidir:

- Ekoloji və sağlamlıqla bağlı mülahizələr (ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatda göstərildiyi kimi) qəbul edilmiş plan və ya proqrama necə inteqrasiya edilmişdir;
- Onların rəylərinin necə nəzərə alındığı haqqında qısa icmal (ictimaiyyətdən söhbət getdikdə "maraqlı ictimaiyyət nümayəndələrinin" rəyi)
- Nəzərdən keçirilmiş rəşional alternativlər arasında təsdiq edilmiş plan və ya proqramın seçilməsinin səbəblərinin icmalı.

Əsas müddəalar

Plan və ya proqramın təsdiqi zamanı qərar qəbul edən orqan xüsusən aşağıdakılar nəzərə almaq istəyə bilər:

- Plan və ya proqramın məqsədlərinin ekoloji məqsədlərə uyğunluğu
- Ətraf mühit üçün qalıq təsirlər

İctimaiyyətin məlumatlandırılması və bəyanata daxil edilən məlumatlarla bağlı tələb Orxus Konvensiyasına uyğundur. Burada konfidensiallıqla bağlı heç bir şərt yoxdur:

AK rəhbər sənədinə uyğun olaraq, "məsul orqanlar ekoloji məlumatların necə əldə oluna biləcəyi haqqında yetərli məlumat təmin etməlidirlər". Bunun üçün, məsələn, informativ nəşrlərdən istifadə oluna, rəsmi nəşrlərdə və ya rəsmi veb-saytlarda, televiziya və ya radioda elan verilə bilər; bundan başqa mövcud ekoloji məlumatları və onların necə əldə edilə biləcəyini təsvir edən kataloqlara belə məlumatlar daxil edilə bilər.

4.7 Monitoring

Əsas müddəalar

Maddə 12-də qəbul edilmiş plan və ya proqramların həyata keçirilməsinin əhəmiyyətli ekoloji təsirlərinin monitoringindən bəhs edilir, lakin onun necə aparılacağı müəyyənləşdirilmir. Protokol monitoringin nəticələrinin müvafiq ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə qurumlarına və ictimaiyyətə açıqlanmasını tələb edir (Maddə 12 bənd 2). Monitoringin aparılması üçü açıq şəkildə ifadə olunan yeganə səbəb gözlənilməz mənfi nəticələrin müəyyən edilməsi və aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsinin təmin edilməsidir (maddə 12.1).

Praktiki mülahizələr

Monitoringin yuxarıda qeyd edilənlərdən əlavə faydaları mövcuddur. Buna görə də monitoringdən aşağıdakı məqsədlərlə istifadə olunmalıdır:

- Mənfi təsirlərin qarşısının alınması, azaldılması və ya nəticələrinin yüngülləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş tədbirlər daxil olmaqla plan və ya proqramın təsvir edildiyi kimi icra edilib-edilmədiyinin yoxlanması;
- Müvafiq orqanlar tərəfindən müəyyən edilmiş ətraf mühit şərtlərinə riayətin yoxlanması;
- Plan və ya proqramın həyata keçirilməsi vəziyyəti haqqında məlumat təqdim etmək üçün proqnozlaşdırılmış və faktiki təsirləri müqayisə etmək;
- Gələcək strateji ekoloji qiymətləndirmələrin (keyfiyyətə zəmanət vasitəsi kimi) təkmilləşdirilməsi üçün təcrübənin təmin edilməsi

Monitoringin mahiyyəti plan və ya proqramların növlərindən asılı olaraq dəyişə bilər. müşahidə olunan ekoloji nəticələrin ekoloji qiymətləndirmə zamanı aşkara çıxarılan ehtimal və mülahizələrə uyğun olub olmadığını yoxlanılması məqsədinə uyğunlaşdırılmış monitoring metodlarından istifadə etmək tövsiyə olunur. Tələb **proqnozlaşdırılmamış** mənfi təsirlərin müəyyən edilməsindən ibarət olsa da, monitoring ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabatda müəyyən edilmiş müvafiq əhəmiyyətli ekoloji təsirlərə əsaslanma bilər. "Proqnozlaşdırılmamış" sözü gözlənilən bir təsirin gözlənilməyən miqyas və ya intensivliyinə şamil edilə bilər, məsələn enerji sektorunun inkişafı planının icrası nəticəsində kükürd dioksid emissiyasının gözləniləndən artıq olması. Lakin monitoring proqramına əvvəlcədən nəzərdə tutulmamış nəticələrin aşkar edilməsi məqsədini daşıyan elementlər də daxil edilə bilər. Məsələn, çoxsaylı ekoloji parametrlər arasından təsadüfi seçmə yolu ilə aparılan yoxlama plan və ya proqramın təsirinə məruz qalacağı gözlənilməyən hər hansı parametrdə dəyişiklik olduğunu aşkara çıxara bilər.

Protokolda əvvəlcədən nəzərdə tutulmamış nəticələrin aşkar olunması halında hansı tədbirlərin görülməsinə yer verilmir. Nəticədə plan və ya proqrama düzəliş etmək qərarı qəbul edilərsə,

2 və 4-cü maddələrin tələbləri ödəndiyi təqdirdə, əlavə strateji ekoloji qiymətləndirmənin aparılması tələb oluna bilər.

Nəhayət, izlənməli olan mühüm təsirlərə transsərhəd təsirlər də daxil ola bilər. Espo Konvensiyasının layihə sonrası təhlil haqqında müddəalarından (maddə 7) belə təsirlərin monitorinqi ilə əlaqədar bir neçə ideya əxz oluna bilər. Hər hansı monitorinq nəticələrinin təsirə məruz qalmış Tərəflə bölüşdürülməsinə dair hər hansı tələb mövcud deyil, lakin bu məlumat asanlıqla əldə edilə bilməlidir, ərazisində monitorinqin təşkil edilməsi üçün təsirə məruz qalmış Tərəfin yardımı tələb oluna bilər.

V Fəsil

Siyasət və qanunvericilik

Bu fəsildə Protokolun siyasət və qanunvericilik haqqında 13-cü Maddəsindən bəhs edir. Əsas diqqət plan və proqramlar üçün tətbiq olunduğu kimi SEQ prosesinə deyil, Protokolun “prinsip və elementlərinin” istifadəsinə yönəlmişdir.

5.1 Əsas müddəalar

13-cü maddə Tərəflərdən ekoloji amillərin siyasət və normativ aktların formalaşdırılması üzrə təkliflərin hazırlanması prosesinə mümkün dərəcədə inteqrasiya edilməsi və nəzərə alınması üçün "səy göstərməyi" tələb edir. Bu zaman Protokolun müvafiq prinsip və elementlərini nəzərə almaq zəruridir. Bundan əlavə, qeyd edilən maddədə hər bir Tərəfin müvafiq hallarda problemlərin nəzərə alınması və inteqrasiyası üçün praktiki mexanizmlər müəyyənləşdirməli olduğu bildirilir. Hər hansı Tərəf 13-cü maddəni icra edən zaman qərar qəbulunun şəffaf olması üçün praktik tədbirlər nəzərdə tutmalıdır. Bundan əlavə, yenə də həmin maddəyə əsasən, Tərəflər iclas zamanı bu maddənin tətbiqi haqqında hesabat verməlidirlər.

Protokolda “siyasət və qanunvericilik” anlayışının tərfi verilmir, lakin siyasət adətən plan və proqramlardan daha yüksək və ya daha ümumi səviyyəli strateji təklifləri nəzərdə tutur. Lakin 13-cü maddədə göstərilir ki, bu maddənin mövzusu ətraf mühitə əhəmiyyətli təsir ehtimalı olan siyasət və qanunvericilikdir.

5.2 Mümkün yanaşmalar

Siyasət və qanunvericiliyin SEQ-i üçün dəqiq tələblərin yoxluğu Tərəflərə ətraf mühitlə bağlı məsələlərin siyasət və qanunvericilikdə nəzərə alınması və inteqrasiya edilməsinə, eksperimental araşdırmalar aparılmasına və tədricən təcrübə və biliklərin toplanmasına daha sərbəst yanaşmağa imkanlar yaradır.

Bununla belə, nəzərdən keçirmə və inteqrasiya prosesinin iki əsas xüsusiyyəti Protokolda açıq şəkildə öz əksini tapır - inteqrasiya zərurəti (maddə 1 (b) və (e)), şəffaflığın təmin edilməsi (maddə 13.3). İnteqrasiya üçün siyasət və qanunların hazırlanması çərçivəsində inteqrasiya və baxılma prosesi erkən başlanılması tələb olunur. Siyasət və qanunvericiliyin məqsədlərinin daha geniş ekoloji məqsədlərlə kombinasiyası inteqrasiya üçün effektiv başlanğıc nöqtəsi təmin edə bilər.

İnteqrasiyanın effektivliyi aşağıdakı yollarla artırıla bilər:

- Ləğvi mümkün olmayan qərarlar qəbul edilməmişdən əvvəl erkən başlanğıc.
- Ətraf mühitin mühafizəsinin nüfuzlu müdafiəçisinin siyasət və qanunvericilik aktının hazırlayan qrupa daxil edilməsi
- Qrup daxilində və qərarın qəbuluna görə məsul şəxslərlə nəzərdən keçirilmə və inteqrasiya prosesinin, o cümlədən hər hansı ekoloji qiymətləndirmənin necə istifadə olunacağına dair razılığın əldə edilməsi.
- Nəzərdən keçirmə və inteqrasiya prosesinin konkret siyasət və ya qanunvericilik aktının hazırlanması prosesinə, ələlxüsus onun qrafikinə uyğunlaşdırılması
- Baxılma və inteqrasiya prosesinin siyasət və ya qanunvericiliyin hazırlanması prosesinə, xüsusilə onun vaxt cədvəlinə uyğunlaşdırılması

- Ekoloji məsələlərin inteqrasiyasına dəstək məqsədi ilə şəffaflığın artırılması.

Şəffaflığa müxtəlif üsullarla nail olmaq olar, məsələn:

- İctimaiyyətin nəticələr və səbəblər barədə məlumatlandırılması (ekoloji qayğılar nəzərə alınmaqla siyasət və qanunvericiliyin qəbul edilmə səbəbləri).
- İctimaiyyətin siyasət və ya normativ aktın hazırlanmasının ilkin mərhələlərində və ya inteqrasiya prosesində məlumatlandırılması, o cümlədən prosesin planlaşdırıldığı və ya başladığı haqqında xəbərdarlığın edilməsi
- Ətraf mühiti mühafizə və səhiyyə orqanları ilə siyasət və ya qanunvericilik aktının ətraf mühitə mümkün təsirlərinin qiymətləndirilməsinin nəticələri barədə konsultasiyaların erkən mərhələdə keçirilməsi.
- Təkcə müvafiq QHT-lər deyil, həm də geniş ictimaiyyət və zəruri olduqda Protokolun digər Tərəfləri daxil olmaqla ictimaiyyətin erkən mərhələdə iştirakı.

Nəzərdən keçirilməsi olan digər məsələlərə əhəmiyyətli təsirlərin və əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi və tətbiq sahəsi, eləcə də, ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hesabat, ictimaiyyətin iştirakı, ətraf mühitin mühafizəsi və səhiyyə qurumları ilə məsləhətləşmələr və transsərhəd konsultasiyalar, qərar qəbulu və monitorinq prosesi kimi plan və proqramlar üçün 4-12-ci maddələrdə nəzərdə tutulan elementlər (məs., Maddə13 bənd 2-də qeyd edilən “prinsip və elementlər”) aid edilə bilər.

Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolunun (ECE/MP.EIA/17) Tətbiqinə Dəstək Vəsaitinin bu sadələşdirilmiş variantı Protokolu imzalamış tərəf dövlətlərin 2011-ci ilin İyun ayında keçirilmiş iclasının “Vəsaitin Protokolun praktiki tətbiqi məsələsinə diqqət çəkəcək yığcam və sadələşdirilmiş variantının hazırlanması” haqqında qərarına əsasən hazırlanmışdır.

Sadələşdirilmiş vəsait ilkin vəsaitin (ECE/MP.EIA/17) qısa və yığcam variantıdır və Protokol və onun praktiki tətbiqi ilə tanışlıq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Sadələşdirilmiş vəsaitin məqsədi Protokol və onun müddəalarını təbliğ etmək və strateji ekoloji qiymətləndirmənin (SEQ) praktiki tətbiqi üzrə bələdçi olmaqdır. Bundan əlavə, sadələşdirilmiş vəsaitin oxucuları Protokol və SEQ haqqında daha ətraflı məlumat almaq məqsədilə ilkin Vəsaiti oxumağa həvəsləndirəcəyinə ümid edilir.

BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının Transsərhəd kontekstində Ətraf mühitə təsirin Qiymətləndirilməsi üzrə Konvensiyasına (Espo Konvensiyası) Strateji Ekoloji Qiymətləndirmə Protokolu 2003-cü ilin may ayında Kiyevdə qəbul olunmuşdur. Protokol müəyyən planlar, proqramlar və müvafiq hallarda siyasət və qanunvericilik üçün hüquqi tələbləri müəyyənləşdirir. O ekoloji cəhətdən təhlükəsiz və davamlı inkişafa şərait yaradan əsas hüquqi vasitələrdən biridir.